

Η Μεσαία Τάξη υπάρχει αρκεί να το πιστέψουμε

Υπάρχουν μερικές φορές βιβλία που βρίσκονται στη βιβλιοθήκη σου για αρκετό διάστημα και τα οποία γνωρίζεις πως θα ήθελες να διαβάσεις, αλλά συνεχώς το αναβάλλεις. Το πόνημα της Hadas Weiss το πήρα το 2019, όταν στην Ελλάδα κυριαρχούσε η θριαμβολογία για την επιστροφή της μεσαίας τάξης, αυτής της «ραχοκοκαλιάς της ελληνικής οικονομίας» όπως διατείνονταν ο Κυριάκος Μητσοτάκης (και όχι μόνο). Οι παιάνες για την μεσαία τάξη, αυτόν τον αφανή ήρωα που έβαλε πλάτη στη κρίση σε σημείο συντριβής της από το βάρος, κυριάρχησαν σε μεγάλο βαθμό και σε ακαδημαϊκούς κύκλους που επιχειρηματολογούσαν υπέρ αυτού του χώρου, ως μια έκφραση του πολιτικού κέντρου, εκείνου του μέσου ανάμεσα στα άκρα τα οποία ταλαιπώρησαν τη χώρα για μια δεκαετία. Η έκπληξη μου και δη η αναγνωστική μου περιέργεια ήταν μεγάλη όταν έπεσα πάνω σε ένα βιβλίο που διατείνονταν ήδη από τον τίτλο πως “δεν είμασταν ποτέ μεσαία τάξη” και πως η υπόσχεση της κοινωνικής κινητικότητας δεν ήταν παρά μια ατελέσφορη προσπάθεια για έναν μη υλοποιήσιμο στόχο. Μια μεσαία τάξη που στην πραγματικότητα δεν υφίσταται.

Το πλήρωμα του χρόνου όμως ήρθε, και αποφάσισα να διαβάσω αυτό το βιβλίο με έναν τίτλο που επανερχόταν στο μυαλό μου και που τριβέλιζε τις σκέψεις μου, καθώς ήθελα να δω πως τα επιχειρήματα της θα στέκονταν απέναντι σε μια κατηγορία την οποία θεωρούσα σχεδόν αυτούσια. Η Hadas Weiss αποφασίζει μέσα από ανθρωπολογική σκοπιά να προχωρήσει σε μια ανατομία της μεσαίας τάξης, βασιζόμενη σε παραδείγματα των ΗΠΑ, της Γερμανίας και του Ισραήλ και από την πρώτη κιόλας σελίδα μας ενημερώνει πως ο όρος «μεσαία τάξη» πέφτει θύμα των αντιφάσεων του που προκύπτουν μέσα από την αδυναμία ενός σαφή προσδιορισμού του. Αν σκεφτούμε πως μιλάει η πολιτική για τη μεσαία τάξη, πως οι επιχειρηματίες και πως οι κοινωνικοί επιστήμονες, θα δούμε πως ερχόμαστε αντιμέτωποι με ορισμούς που αντικρούονται μεταξύ τους, δημιουργώντας μια μάλλον νεφελώδη κατανόηση για την μεσαία τάξη. Με απλά λόγια, όλοι μπορούμε να ορίσουμε τι είναι, αλλά όχι με ακρίβεια.

Εκκινώντας από αυτή τη βάση, η Hadas προχωρεί σε μια ιδεολογική αποδόμηση του όρου ξεφεύγοντας από τις διαδεδομένες κατηγοριοποιήσεις, χρησιμοποιώντας μια διαφορετική ορολογία για να εξηγήσει τον σχηματισμό της μεσαίας τάξης. Η τελευταία εδρεύει πάνω στην υπόσχεση της κίνησης (middle class is movement), στην καθιέρωση της ως μια έννοια “κανονικότητας” (άλλος ένας ασαφής όρος), και πάνω απ’ όλα ως μια ιδεολογία άρρηκτα συνυφασμένη με την λειτουργία του καπιταλισμού και δη του καταναλωτισμού βγαλμένη ήδη από την κοινωνική/εργατική κινητικότητα των αρχών του 19ου αιώνα. Η μεσαία τάξη δεν υπάρχει ως μια συμπαγής οντότητα, αλλά ως μια

ιδεολογία εμπορούμενη από προσδοκίες για μια καλύτερη ζωή με όρους σχεδόν τελεολογικούς.

Όπως κάθε ιδεολογία, επαφίεται σε υλικούς και μη υλικούς πυλώνες που εκτείνονται πέρα από την εισοδηματική κατάσταση όσων ανήκουν σε αυτή τη κατηγοριοποίηση. Η Hadas μας ενημερώνει πως η μεσαία τάξη δεν έχει να κάνει με το αν είσαι ή όχι, αλλά με το τι κάνεις για να χαρακτηρίζεσαι ως τέτοια. Έτσι έρχονται στο προσκήνιο οι όροι της χρηματιστικοποίησης της μεσαίας τάξης (financialization) και η σημασία των επενδύσεων ως μια διαδικασίας ανατροφοδότησης του κεφαλαίου από τα κάτω προς τα πάνω με τη μεσαία τάξη να αποτελεί τον εγγυητή αυτής της διαδικασίας. Η επένδυση δίνει τη δυνατότητα όχι μόνο της απόκτησης της ιδιότητας της μεσαίας τάξης, αλλά και τη διατήρηση της σε βάθος χρόνου. Όπως προαναφέρθηκε, η μεσαία τάξη είναι κινητικότητα και αν θέλεις να παίζεις με αυτούς τους όρους οφείλεις να επενδύεις στο μέλλον σου και στο μέλλον των παιδιών σου στο μέγιστο βαθμό, γνωρίζοντας δε πως η προσπάθεια είναι σισύφεια.

Αναπόφευκτα, έρχεται στη συζήτηση και το θέμα της ιδιοκτησίας ως σημαντικό στοιχείο που χαρακτηρίζει τη μεσαία τάξη. Η ίδια η έννοια της ιδιοκτησίας αποτελεί ιδεολογικό εργαλείο για τη αντίληψη που έχει η μεσαία τάξη για τον εαυτό της, όχι τόσο με την έννοια της κτητικότητας αλλά με την έννοια της ασφάλειας που αυτή προσδίδει. Ας θυμηθούμε στα δικά μας την απειλή ενός μεγάλου μέρους του δεξιού πολιτικού χώρου που διατείνοντας πως οι 'κομμουνιστές θα έρθουν να μας πάρουν τα σπίτια', κατά τη πρώτη περίοδο της κρίσης και τον αντίκτυπο που είχε στην ενεργοποίηση συντηρητικών αντανakλαστικών της ελληνικής κοινωνίας και θα δούμε πως η νοητή σύνδεση ιδιοκτησία= ασφάλεια στην ιδεολογία της μεσαίας τάξης έχει ένα συμπαγές θεωρητικό και εμπειρικό υπόβαθρο. Ταυτόχρονα είναι μια σύνδεση η οποία βρίσκεται έρμαιο των αντιφάσεων της, καθώς η συνεχής επένδυση για τη διασφάλιση και επέκταση της ιδιοκτησίας, οδηγεί σε ένα αποσταθεροποιητικό οικονομικό περιβάλλον δημιουργώντας περαιτέρω αστάθμητους παράγοντες και στην συμπίεση της μεσαίας τάξης που αδυνατεί να αντιμετωπίσει το μεγάλο κεφάλαιο και τις αστικές τάξεις.

Θα ήταν σημαντική παράλειψη από μέρους της Hadas αν στην ανάλυση της μεσαίας τάξης από μια ιδεολογική σκοπιά δεν περιλάμβανε και την έννοια του ανθρώπινου κεφαλαίου. Εδώ η έννοια της επένδυσης ξεπερνά τα στεγανά της υλικής συσσώρευσης πλούτου, και μεταφέρεται αυτούσια στη συσσώρευση ικανοτήτων, εκπαίδευσης, και γνωριμιών. Στη προσπάθεια της μεσαίας τάξης να αυτοπραγματοωθεί, τα παραπάνω στοιχεία αν και εμπορούμενα από μια κοινωνική διάσταση, πετυχαίνουν το ακριβώς αντίθετο καθώς η αναζήτηση ατομικής και οικογενειακής κοινωνικής ανοδικότητας διαρρηγνύει τους δεσμούς κοινότητας, αρχής γενομένης από την ίδια τη γειτονιά. Το πλέον εμβληματικό παράδειγμα για τη Hadas είναι η επιλογή του σχολείου, καταλήγοντας όλες οι οικογένειες σε μια γειτονιά των ΗΠΑ να πηγαίνουν τα παιδιά τους σε διαφορετικά σχολεία, τα οποία αξιολογούνται διαφορετικά και απο το εθνικό σύστημα και από τις ίδιες τις οικογένειες.

Κλείνοντας, η Hadas αφιερώνει το τελευταίο κεφάλαιο στην αναζήτηση των αξιών της μεσαίας τάξης και της δυνατότητας της να ακυρώσει οποιαδήποτε εν δυνάμει κινητοποίηση για καλύτερευση

οικονομικών και μη συνθηκών. Αντλώντας παραδείγματα πάλι από τις ΗΠΑ, η Hadas παρατήρησε πως η ακτιβιστική δράση για την επίλυση μεγάλων θεμάτων εξαντλήθηκε και μετασχηματίστηκε σε μια διασφάλιση καλύτερων συνθηκών για ένα μέρος της κοινότητας, κάτι που θα μπορούσαμε να πούμε ως και κομπορρισμό. Αυτή η περιχαράκωση μεταφέρεται και στο επίπεδο νοοτροπίας, καθώς κύριο ρόλο έχουν η μεγιστοποίηση του πλούτου και της κοινωνικής καταξίωσης παραγκωνίζοντας στιγμιαίες επιθυμίες και απολαύσεις. Αυτή η καταπίεση σύμφωνα με τη Hadas οδηγεί και σε μια συντηρητικοποίηση. Για να το φέρουμε στα καθ' ημάς, έχουμε ακούσει πολλές φορές για τους σκληρά εργαζόμενους και τους ανθρώπους που “θέλουν να πάνε στις δουλειές τους” απέναντι στους απεργούς και τις διαμαρτυρίες που επιδιώκουν καλύτερες συνθήκες ζωής, ειδικά μεσούσης της κρίσης. Για να το πάμε ακόμη παραπέρα, αν μεταφέρουμε το σχήμα της Hadas στην Ελλάδα τότε θα πέσουμε πάνω στους “μικρομεσαίους”, τους “οικογενειάρχες” και τις εξαγγελίες των δεξιών πολιτικών για τη προστασία αυτών με όρους εξατομίκευσης και αποκομμένους από οποιαδήποτε δυνατότητα κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής αλλαγής. Εδώ βλέπουμε και την σχεδόν λατρευτική διάθεση προς την εξύμνηση της μεσαίας τάξης, γιατί μια ανενεργή και παθητική τάξη είναι καλύτερη από μια μαχόμενη.

Το βιβλίο της Hadas δεν έχει κυκλοφορήσει στα ελληνικά εξού και οι παραλληλισμοί που κάνω με την ελληνική εμπειρία με την ελπίδα να είναι όσο πιο εύστοχοι γίνεται. Πιστεύω όμως πως στάθηκε μια αρκετά καλή αφορμή για να επανεξετάσω μια έννοια η οποία φαίνεται να προσλαμβάνεται ως ακλόνητη, ως αναπόσπαστο κομμάτι των σύγχρονων κοινωνιών και πολλές φορές να εκθειάζεται ως ο απόλυτος επιθυμητός στόχος για κάθε οικονομική πολιτική. Μια πολύπλευρη ανάλυση που επιτυγχάνει αυτό ακριβώς που επιδιώκει: να μας κάνει να σκεφτούμε λίγο παραπέρα διαπερνώντας τα στεγανά των επιστημονικών κατηγοριοποιήσεων.

Να μας κάνει να σκεφτούμε πως η μεσαία τάξη μπορεί να μην υπήρξε και ποτέ παρά μόνο ως ιδεολογική επιθυμία.